

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента
Шаблистого Володимира Вікторовича –
на дисертацію Торбєєва Миколи Олександровича за темою «Злочини
проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика,
детермінація та запобігання», поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне
право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження. На підставі вивчення дисертації, автореферату дисертації та копій публікацій здобувача Торбєєва М.О., слід зазначити наступне.

Обрана тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається, перш за все, тим, що сучасний стан радіаційної безпеки України характеризується тим, що запроваджені міжнародні норми та стандарти, удосконалення та модернізація вітчизняної нормативно-правової бази у сфері державного регулювання радіаційної безпеки України не виконуються повним обсягом. Це пояснюється насамперед відсутністю чіткої стратегічної програми розвитку цього сектору, відсутністю державних коштів і недостатністю коштів, які надходять від держав-донорів; некомпетентністю персоналу; відсутністю модернізації обладнання та впровадження нових технологій.

Цілком слушними є висновки фахівців у сфері забезпечення ядерної безпеки щодо того, що пріоритетними векторами вдосконалення стану радіаційної безпеки України мають бути такі заходи:

- 1) усунення наявних правових колізій;
- 2) удосконалення державного контролю у сфері поводження з радіоактивними речовинами;

3) створення комплексної нормативноправової бази відповідно до рекомендацій міжнародних організацій у сфері використання ядерної енергії, аналіз і модернізація сучасного законодавства;

4) упровадження нових технологій і заміна застарілої техніки;

5) проведення роз'яснювальних семінарів для населення щодо поточного стану ядерного сектору з метою досягнення максимальної радіаційної безпеки України.

В цілому, можна з упевненістю сказати, що порушені автором у дисертаційному дослідженні проблеми та запропоновані шляхи їх вирішення також підтверджують актуальність обраної теми наукового пошуку.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, обумовлюється передусім тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій виглядають обґрунтованими з точки зору вимог до наукового дослідження такого рівня.

Аналіз структури дисертаційного дослідження показує, що остання логічно пов'язана з визначеними метою, задачами, об'єктом і предметом дослідження і передбачає висвітлення тих питань, які безпосередньо стосуються обраної автором теми. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і 15 додатків.

У Першому розділі (с. 25–78) «Сучасний стан дослідження злочинів проти радіаційної безпеки, їх кримінально-правова та кримінологічна характеристики» акцентовано на тому, що поняття «радіаційна безпека» є ключовим для побудови цього дослідження, у зв'язку із чим науковому вивченню та розкриттю його змісту приділено першочергову увагу. Автором встановлено, що з поширенням людством ядерних технологій та зростанням загроз їх застосування без дотримання відповідних норм і правил захист від них стає більш актуальним. Сьогодні ж злочини проти радіаційної безпеки, як і сама по собі радіаційна злочинність, є соціоекономічним феноменом, закономірним

та деструктивним результатом суспільного розвитку, що активізувався внаслідок глобальних процесів.

Здобувач переконує, що результати аналізу судової практики (140 судових вироків у категорії злочинів проти радіаційної безпеки) свідчать, що статистичний судовий показник за ст. 267¹ КК України формується лише за рахунок Чорнобильської зони безумовного (обов'язкового) відселення. Тобто прояви цього злочину територіально обмежені Чорнобильською зоною безумовного (обов'язкового) відселення, і первинною ознакою виявлення особи такого злочинця є її територіальна належність до цієї зони – місце проживання, місце роботи.

У Другому розділі (с. 82–115) «Детермінація злочинів проти радіаційної безпеки» роботи дисертантом уточнено криміногенні детермінанти радіаційної злочинності на підставі визнаного в кримінологічній науці вчення про етіологію злочинності. Дослідження ґрунтується на прийнятому в сучасній кримінології поділі детермінант злочинності на причини та умови, згідно з яким причинами вважають ті чинники, що породжують злочинність як свій наслідок, а умовами – детермінаційні фактори, які самі безпосередньо не породжують злочинності, але сприяють дії каузальних факторів і певним чином спрямовують їх.

Аналіз отриманих результатів щодо суті причин та умов індивідуальної злочинної поведінки у сфері кримінально-правової охорони радіаційної безпеки надав змогу припустити, що властивості особи злочинця, який скоює злочин цієї групи, залежать від впливу навколишнього, зокрема соціального, середовища, її найближчого оточення. Цей взаємозв'язок на індивідуальному рівні формує причини та умови, що сприяють вчиненню злочину.

Третій Розділ (с. 118–185) «Запобігання злочинам проти радіаційної безпеки» автором встановлено, що суб'єктами запобігання злочинам проти радіаційної безпеки є широке коло осіб, серед яких: центральні органи державної влади, їх регіональні управління, відділи, службові та посадові особи у сфері радіаційного захисту й контролю відповідно, діяльність яких

спрямована на забезпечення державної політики у сфері радіаційної безпеки, а також заходів щодо розробки та запобігання, виявлення й розслідування злочинів проти радіаційної безпеки (правоохоронні органи). До них належать, зокрема, органи державної влади, основною функцією яких є контроль і забезпечення радіаційної безпеки на виробництві й під час поводження з радіаційними матеріалами; органи державної влади, на яких покладено обов'язок щодо загальної кримінологічної протидії та запобігання злочинам проти радіаційної безпеки, зокрема спеціальні органи, що вживають спеціальних заходів протидії й запобігання злочинам проти радіаційної безпеки (РНБО); органи місцевого самоврядування та їх структурні підрозділи (у межах профілактичної й роз'яснювальної роботи серед населення).

З метою дієвого запобігання злочинам проти радіаційної безпеки запропоновано реалізовувати на загальнодержавному рівні такі заходи: 1) запровадити системний механізм протидії та запобігання злочинам проти радіаційної безпеки у формі ухвалення державної концепції «Стратегія радіаційної безпеки України»; 2) удосконалити методи зведення статистичних відомостей з приводу виявлених фактів протиправної поведінки щодо радіаційної безпеки та зіставлення цієї інформації з кінцевим процесуальним рішенням за ними; 3) доповнити перелік об'єктів кримінально-правової охорони, що міститься у ст. 1 КК України, таким об'єктом, як «радіаційна безпека».

Доводиться, що для належної запобіжної діяльності на спеціально-кримінологічному рівні доцільною є реалізація комплексу заходів, таких як: 1) проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів у сфері охорони від радіаційної небезпеки; 2) запровадження урядової програми дій щодо профілактики правопорушень у сфері радіаційної безпеки; 3) доповнення чинного КПК України заходом правоохоронної профілактики.

Як позитивну рису слід відзначити ту обставину, що висновки після кожного із розділів роботи сформульовані автором досить чітко та відображають головні положення дослідження. Загалом можна зробити

висновок, що структура дисертації Торбеєва М.О. повністю відповідає логіці наукового пошуку та дозволила авторові послідовно зупинитися на основних проблемних питаннях реалізації права на освіту засуджених.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про перспективність і доцільність, а також своєчасність звернення наукового пошуку Торбеєва М.О. до проблеми кримінологічного забезпечення ядерної безпеки, свідчить те, що дисертація виконана в межах науково-дослідних робіт Класичного приватного університету «Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина» (державний реєстраційний номер 0110U003958) та «Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчі системи та запобігання злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U008203). Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 4 від 26 грудня 2012 р.).

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи автор опрацював достатній масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, ядерно фізики та ін.

Емпіричну основу дослідження становлять статистичні дані Судової адміністрації України; дані офіційної статистики МВС України щодо кількості зареєстрованих злочинів проти радіаційної безпеки; 175 вироків судів загальної юрисдикції у справах про злочини проти радіаційної безпеки (2008–2018 рр.) у Чернігівській, Київській областях та м. Києві, що внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень; опитування 150 осіб, які проживають на територіях, суміжних із зоною відчуження, та 215 фахівців у галузі права.

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Належна методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що за сутністю, характером і змістом вирішеного наукової задачі дисертація Торбєєва М.О. є першим у вітчизняній кримінологічній науці дослідженням злочинів проти радіаційної безпеки, в якому висвітлено проблеми кримінологічної характеристики, детермінації та запобігання цим злочинам, а також запропоновано шляхи розв'язання окреслених проблем.

На основі здійсненого дослідження обґрунтовано і сформульовано положення та висновки, які є новими для кримінологічної науки, або наділені істотними ознаками наукової новизни. До найбільш важливих у теоретичному та практичному аспекті серед них слід віднести такі:

– здійснено комплексну кримінологічну та кримінально-правову характеристику злочинів проти радіаційної безпеки шляхом урахування структури й географії радіаційної злочинності, а також шляхом виокремлення радіаційної безпеки як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони на підставі проведеного аналізу кримінальних справ і проваджень за 2008–2015 рр.;

– сформовано кримінологічну характеристику особи злочинця, який вчиняє злочини проти радіаційної безпеки, шляхом узагальнення соціально-демографічної, вікової, соціально-психологічної характеристики особи злочинця та кримінально-правових ознак;

– визначено коло суб'єктів протидії радіаційній злочинності, яких поділено на спеціалізовані (органи та організації, стосовно яких протидія злочинності у сфері радіаційної безпеки належить до основних завдань і функцій, – МВС, СБУ, суд, прокуратура) і неспеціалізовані (органи та організації, які керують діяльністю із запобігання злочинам у сфері радіаційної

безпеки, організують її, створюють систему управління нею, – органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування; органи, установи, організації, функції й повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинам проти радіаційної безпеки, але їхня діяльність впливає на запобіжні процеси щодо детермінант цього виду злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги; адміністрація підприємств, установ, організацій тощо)).

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати вже впроваджено у правотворчій сфері – при підготовці змін і доповнень до чинних Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (акт впровадження Комітету з питань правової політики та правосуддя Верховної Ради України від 04 грудня 2018 р.); у практичну діяльність – для оптимізації структури та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у роботі щодо протидії злочинам проти радіаційної безпеки; та у навчальному процесі – при підготовці лекцій з навчальної дисципліни «Кримінологія» враховано окремі положення дослідження, які також впроваджено в освітній процес і наукову діяльність кафедри кримінального права та правосуддя навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення, рекомендації та висновки, зазначені у дисертації, викладені у 18 наукових працях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 1 – стаття в іноземному виданні, 12 – матеріали конференцій.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання на протязі 2012-2018 років. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Також слід зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані.

Оформлення дисертації. Дисертація Торбеєва М.О. оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Після ознайомлення із матеріалами дисертаційного дослідження, а також авторефератом дисертації слід зазначити, що автореферат дисертації повністю відображає зміст основних положень дисертації.

У цілому позитивна оцінка проведеного дисертаційного дослідження не виключає можливість та необхідність **зазначити про певні зауваження, що можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації.**

1. Загальне дуже позитивне враження від рецензованої праці дещо «девальвують» характеристика стану наукової розробленості теми – автор відзначив різних вчених різних часів, тоді як хотілося б побачити внесок зарубіжних науковців; у вільному доступі у мережі Інтернет мною виявлено наукові статті вчених з проблеми забезпечення ядерної та радіаційної безпеки різних фахівців, проте у дисертації їх аналіз відсутній (зокрема, це статі таких авторів, як Сердюк А.М., Коваленко А.М., Гудков І.М., Вороненко В.В., Бойчук В.С. та ін.). Більш того, вся наукова публікаційна активність у досліджуваній сфері оперує одночасно поняттями радіаційна та ядерна безпека – автору слід сформулювати свою точку зору з цього приводу, оскільки він їх у роботі розглядає разом, а виводить тільки одне поняття «радіаційна безпека»; кримінологічні показники радіаційної злочинності містяться по всьому тексту роботи, тоді як хотілося б їх побачити в окремому підрозділі дисертації.

2. Характеризуючи методи дослідження, здобувач вказує на використання історичного методу, що є цілком слушним та обґрунтованим. Разом з тим, фахівці із загальної теорії держави та права вказують (О.Н. Ярмиш, наприклад), що в науці є історичний метод та метод історико-правового аналізу, а історико-правового методу не може бути. У зв'язку із цим інструментарій наукового

пошуку варто формулювати більш точно, оскільки в роботі реально використано метод історико-правового аналізу, що є характерним для юридичних наук, а власне історичний метод у кримінології важко виокремити. Так, с. 27 дисертації зазначено, що розгляд історії формування в науці поняття «радіаційна безпека», аналіз поглядів провідних науковців щодо цього феномену є важливими питанням.

3. Автор у суто кримінологічному дослідженні пропонує досить сміливі та значні зміни та доповнення до чинного КК України. З цього приводу зазначу наступне.

По-перше, у власне кримінологічному дослідженні до змін та доповнень до кримінального закону слід відноситися дуже виважено, оскільки здобувач пропонує виокремити радіаційну групу злочинів у самостійний розділ КК України: «Злочини проти радіаційної безпеки» та доповнити перелік об'єктів кримінально-правової охорони, що міститься у ст. 1 КК України, таким об'єктом, як «радіаційна безпека». Одразу питання – як це вплине на стан забезпечення радіаційної безпеки країни?

По-друге, під час захисту дисертації хочеться почути від автора відповідь на питання з приводу можливої кореляції між станом кримінологічного забезпечення радіаційної безпеки та посиленням кримінальної відповідальності за вчинення радіаційних злочинів працівниками правоохоронних органів та службовими особами, які зобов'язані дотримуватись правил радіаційної безпеки та посиленням кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти працівників правоохоронних органів?

4. Серед загальносоціальних заходів запобігання злочинам проти радіаційної безпеки здобувач особливу увагу пропонує приділити реабілітації осіб, що відбули покарання в місцях позбавлення волі за злочини, вчинені проти радіаційної безпеки. На його думку, це є важливим, тому що без заходів реабілітації такі особи повертаються в попереднє соціальне середовище, де продовжують діяти детермінанти, які призвели до формування індивідуальної злочинної поведінки (с. 159-160 дисертації).

У зв'язку цим хочеться почути відповідь на питання: чому тільки «радіаційним злочинцям» слід приділяти особливу увагу щодо їх реабілітації? Невже будь-яка особа, яка відбула покарання в місцях позбавлення волі за певний злочини, не повертаються в попереднє соціальне середовище, де продовжують діяти детермінанти, які призвели до формування індивідуальної злочинної поведінки?

5. Також хочеться почути міркування автора з приводу такого. Всім відомо, що певний радіаційний фон оточує людину постійно, і саме на складові радіаційної безпеки звертає увагу Торбєєв М.О. Разом з тим, використання радіації в медичних та лікувальних закладах та її вплив на радіаційну безпеку залишається фактично недослідженою у в кримінології проблемою.

Наприклад, здійснення обстеження на рентген пристрої, який в експлуатації вже більше 50-ти років, є безпечним для людини? Як лікування раку радіацією впливає на людину та її оточення? Тобто щоденне використання радіації з благородною метою є складовою радіаційної безпеки?

В цілому зроблені зауваження слід розглядати як запрошення дисертанта до подальших наукових досліджень та дискусій і вони не є свідченням неповноти або хибності результатів дисертації.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація **Торбєєва Миколи Олександровича за темою «Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання»** є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для кримінологічної науки, вона відповідає вимогам пп. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних

наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право.

**Офіційний опонент –
професор кафедри
кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент**

В.В. Шаблистий

05 квітня 2019 року

Підпис Шаблистого В.В. засвідчую:

**Проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України**

Л.Р. Наливайко